

Paweł Pajorski

Aktywność agencji ochrony osób i mienia na rzecz bezpieczeństwa na poziomie lokalnym

Zeszyt Naukowy 6, 139-159

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Aktywność agencji ochrony osób i mienia na rzecz bezpieczeństwa na poziomie lokalnym

Activity of individuals and property protection agencies in the field of security at the local level

Abstract: The Author in his article takes up the topic of local crime prevention and concentrates on the role of specialized armed security formations (SUFO), which can and should fill in this subject. Commercial protection has a relatively short tradition in Poland. In 1989 the Government began to slowly withdraw from the area of security by giving a large part of it into private hands. One of the consequences of the statutory mandate of licensed security agency is the emergence of possibility of local crime prevention with the support of these agencies. Extracted human communities living in a small territory, more often cooperate with professional agencies of individuals and property protection. Protection of Individuals and Property Act, which was proclaimed in 1997, set a range of rights and obligations for firms performing the tasks of licensed operator of protection. It left however, undeveloped area of security. In early 90's of the last century, private firms very quickly began to explore the field of physical protection of individuals and property. The author is of the opinion, that (from the perspective of local communities) satisfactory performing tasks of individuals and property protection, includes two basic elements. One of them is to see the possibilities of allies in the struggle for peace and order of our settlements. Second one concerns SUFO (Specialized Armed Security Formations) itself – their personnel has to have appropriate qualifications, both professional and ethical, which are supposed to be supported by proper organizational level and specialized technical equipment.

Key Words: security of local communities, SUFO, technical protection, physical protection, information exchange

Abstrakt: Autor w swojej pracy zajmuje się tematem zapobiegania przestępczości lokalnej, koncentrując się na roli specjalistycznych uzbrojonych formacji ochronnych (SUFO), jaką mogą i powinny pełnić w przedmiotowym temacie. Funkcjonowanie komercyjnej ochrony w polskich współczesnych realiach ma stosunkowo krótką tradycję. W 1989 r. państwo powoli zaczęło wycofywać się z obszaru bezpieczeństwa oddając sporą jego część w prywatne ręce. Jedną z konsekwencji ustawowego umocowania koncesjonowanych agencji ochrony jest pojawianie się możliwości zapobiegania przestępczości lokalnej przy wsparciu ze strony tychże agencji. Wyodrębnione społeczności ludzkie zamieszkujące niewielkie terytorium coraz częściej nawiązują współpracę z profesjonalnymi agencjami ochrony osób i mienia. Ustawa o ochronie osób i mienia, która została ogłoszona w 1997 r. wyznaczyła zakres praw i obowiązków podmiotów gospodarczych realizujących zadania koncesjonowanych podmiotów ochrony. W latach 90. ubiegłego wieku powstało wiele prywatnych podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w zakresie ochrony fizycznej takich osób i mienia. Autor artykułu wyraża opinię, że satysfakcjonujące z punktu widzenia lokalnych społeczności pełnienie zadań ochrony osób i mienia wymaga dwóch podstawowych elementów. Pierwszy z nich to dostrzeżenie możliwości jakie za sobą niosą sojusznicy w walce o ład i porządek naszych osiedli. Drugi element dotyczy samych SUFO (Specjalistycznych Uzbrojonych Formacji Ochrony) – ich personel musi posiadać odpowiednie kwalifikacje profesjonalne i etyczne, poparte odpowiednim poziomem organizacyjnym i specjalistycznym sprzętem technicznym.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo społeczeństw lokalnych, SUFO, ochrona techniczna, ochrona fizyczna, wymiana informacji

W chwili kiedy autor pisze te słowa mijają 23 lata od momentu pojawienia się w Polsce pierwszych podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w zakresie fizycznej ochrony osób i mienia¹, natomiast od momentu ukazania się ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia² upłynęło ponad 14 lat.

Pomimo tak długiego funkcjonowania na terenie naszego kraju, rynku usług ochrony osób i mienia, i blisko już 15 letniego funkcjonowania ustawy o ochronie osób i mienia, określającej między innymi formy ochrony, agencje ochrony kojarzone są jedynie z ochroną fizyczną i techniczną obiektów oraz ochroną transportów wartości pieniężnych. Takie postrzeganie agencji ochrony jest spowodowane charakterem oferowanych usług przez większość z nich.

Do nieco mniej eksponowanego zakresu usług zaliczana jest ochrona osób i zabezpieczenie imprez masowych³. Praktycznie w niewielkim stopniu lub wcale dla zwykłego człowieka nie są zauważalne takie formy działalności, jak ochrona osiedli oraz wydzielonych enklaw mieszkaniowych, transportów przedmiotów wartościowych i niebezpiecznych, ochrona transportów dokumentów i innych nośników informacji, ochrona obszarów i urządzeń podlegających, na mocy wyżej wymienionej ustawy, obowiązkowej ochronie⁴.

Niewiele osób zdaje sobie sprawę z tego, nie wyłączając również właścicieli i osób zarządzających agencjami ochrony, że aktywność profesjonalnych agencji ochrony może, a nawet powinna być skierowana również w inną stronę. Istnieje wiele rodzajów przedsięwzięć, które mogą

¹ Pierwsze podmioty gospodarcze prowadzące działalność w zakresie ochrony osób i mienia zwane potocznie „firmami ochrony” lub „agencjami ochrony” powstawały na podstawie obowiązującej ówczesnie ustawy z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej (Dz. U. z 1988 r. Nr 41, poz. 324 z późn. zm.).

² Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia (Dz. U. z 1997 r. Nr 114, poz. 740 z późn. zm.).

³ J. Dworzecki, *Podstawy prawne wykonywania zadań ochrony osób i mienia. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo GWSP, Gliwice 2009, ISBN 978-83-614012-0-9, s. 7-20.

⁴ Por. Art. 5 ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia (Dz. U. z 1997 r. Nr 114, poz. 740 z późn. zm.).

i powinny być realizowane z uwzględnieniem celu jaki stanowi poprawa bezpieczeństwa społeczności lokalnych⁵.

Do przedsięwzięć tych zaliczamy:

1. **W przypadku katastrof**⁶ – poznanie, informowanie, ratownictwo techniczne (w miarę posiadanych sił i środków), pierwszą pomoc przedmedyczną udzielaną ofiarom katastrof.
2. **W przypadku kataklizmów**⁷ – ostrzeżenie informowanie, rozpoznanie, pierwszą pomoc przedmedyczną udzielaną ofiarom kataklizmu, ratownictwo techniczne (w miarę posiadanych sił i środków).
3. **W przypadku zagrożeń aktami terrorystycznymi** – profilaktykę, informowanie, ostrzeżenie, pierwszą pomoc przedmedyczną udzielaną ofiarom aktu terrorystycznego, ratownictwo techniczne (w miarę posiadanych przez agencje ochrony sił i środków), współpracę z Policją, Strażą Pożarną, Obroną Cywilną, Strażą Miejską oraz innymi służbami ratowniczymi.
4. **W zakresie zwalczania przestępczości** – szeroko rozumianą profilaktykę, współpracę z Policją, Strażą Pożarną, Strażą Miejską oraz innymi służbami zaangażowanymi w zwalczanie przestępczości.
5. **W przypadku zagrożeń epidemiologicznych** – ostrzeżenie i informowanie, współpracę z Policją, Strażą Pożarną, Obroną Cy-

⁵ **Spoleczność lokalna** – zbiorowość zamieszkująca wyodrębnione, stosunkowo niewielkie terytorium, jak np. parafia, wieś, czy osiedle, w której występują silne więzi wynikające ze wspólnoty interesów i potrzeb, a także z poczucia zakorzenienia i przynależności do zamieszkiwanego miejsca.

⁶ **Katastrofa** – „wydarzenie nagle, tragiczne w skutkach, powodujące straty materialne, w którym ktoś ucierpiał lub poniósł śmierć”. J. Pawłowski (red.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa Narodowego*, AON, Warszawa 2002, ISBN 83-88062-23-9, s. 55.

⁷ **Kataklizm (Kłęska żywiołowa)** – „katastrofa naturalna lub awaria techniczna, których skutki zagrażają życiu lub zdrowiu dużej liczby osób, mieniu w wielkich rozmiarach albo środowisku na znacznych obszarach, a pomoc i ochrona mogą być skutecznie podjęte tylko przy zastosowaniu nadzwyczajnych środków, we współdziałaniu różnych organów i instytucji oraz specjalistycznych służb i formacji działających pod jednolitym kierownictwem”. Za: art. 3 ust. 1 pkt. 1 ustawy z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie kłęski żywiołowej (Dz. U. z 2002 r. Nr 62, poz. 558 z późn. zm.).

wilną, Strażą Miejską oraz innymi państwowymi służbami ratowniczymi.

6. **W przypadku konfliktów zbrojnych**⁸ – ochronę i obronę obiektów obowiązkowej ochrony (zgodnie z art. 5 UOOiM⁹), współpracę z Policją, Strażą Pożarną, Obroną Cywilną, Strażą Miejską oraz Obroną Terytorialną,
7. **Inspirowanie oraz inicjowanie technicznej i fizycznej ochrony osób i mienia, podnoszenie poziomu wiedzy społeczności w zakresie ochrony mienia i osób.**

Moim zdaniem, w zakresie wyżej wymienionych przedsięwzięć profesjonalna agencja ochrony, zatrudniająca świadomych swej roli i odpowiedzialności, wykwalifikowanych pracowników ochrony jest w stanie sprostać tego typu wyzwaniom. Niestety, jak wspomniano na wstępie, większość agencji ochrony osób i mienia ze względu, czy to na brak świadomości szerokiego spektrum możliwych zagrożeń, czy też ze względu na brak jasno sprecyzowanego ustawowo obowiązku, a co za tym idzie finansowego zabezpieczenia podjętych przez agencję ochrony działań w tym zakresie, nie jest zainteresowana realizacją tego typu zadań. Istnieje jednakże potrzeba i możliwości włączenia agencji ochrony w tworzenie bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Pamiętać przy tym należy, że bezpieczeństwo lokalne to stan, w którym mieszkańcy danej społeczności lokalnej czują się niezagrożeni w swoim bezpośrednim otoczeniu – miejscu zamieszkania. Przy czym w celu prowadzenia dalszych rozważań nad bezpieczeństwem społeczności lokalnych należy zauważyć, że poprzez pojęcie bezpieczeństwo rozumiemy stan, który daje poczucie pewności i gwarancje jego zachowania oraz szansę na doskonalenie. Jedną z podstawowych potrzeb człowieka to sytuacja odznaczająca się brakiem ryzyka utraty czegoś co człowiek szczególnie ceni, np.: zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr

⁸ **Konflikt zbrojny** – „rodzaj przemocy zbrojnej polegającej na dążeniu do osiągnięcia celów państwa (koalicji, grupy społecznej) przez wzajemne działanie przy użyciu sił zbrojnych lub zorganizowanych i uzbrojonych grup”. J. Pawłowski (red.), *op. cit.*, s. 12.

⁹ UOOiM – skrót od: *Ustawa o ochronie osób i mienia*.

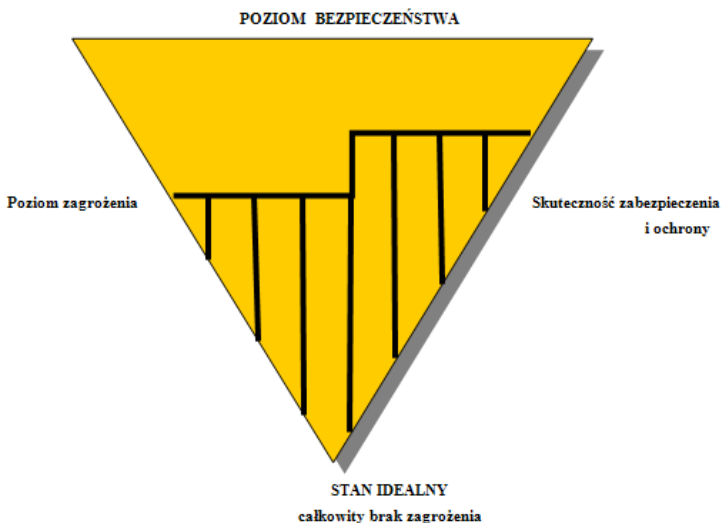
materialnych¹⁰. Zatem bezpieczeństwo pojmowane jako stan niezagrożenia, spokoju i pewności zależy od siły oddziaływania dwóch tak podstawowych czynników jak: **poziom zagrożenia dóbr prawnie chronionych**, rozumiany jako wynik bezprawnego działania innego człowieka (czyny zabronione) lub stanowiący skutek zjawisk losowych m. in. takich, jak działania sił wyższych (powódź, wichura, pożar itp.) oraz **poziom zabezpieczenia technicznego i ochrony fizycznej**. Przy czym przez zagrożenie należy rozumieć sytuację, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia¹¹ lub też możliwość wystąpienia zdarzenia, którego naturalnym skutkiem jest naruszenie określonej poprzednio integralności chronionego obiektu lub bezpieczeństwa ludzi w nim przebywających¹². Sposób wzajemnych oddziaływań w/w czynników można zobrazować tzw. trójkątem bezpieczeństwa wskazującym między innymi na to, że wraz ze wzrostem poziomu zagrożenia wzrastać powinien, co najmniej w takim samym stopniu poziom zabezpieczenia i ochrony¹³. Oczywistym tutaj wydaje się nawet istnienie nadwyżki poziomu zabezpieczenia i ochrony nad poziomem zagrożenia. Istnieje również potrzeba poszukiwania obiektywnych kryteriów oceny stanu wszystkich elementów trójkąta.

¹⁰ Zob. J. Pawłowski (red.), *op. cit.*, s. 13.

¹¹ Zob. *Ibidem*, s. 162.

¹² Zob. R. Płaczkowski, *Odbiór i konserwacja instalacji sygnalizacji pożarowej*, „Systemy alarmowe”, 2003, Nr 4, s. 59-60.

¹³ Zob. Z. T. Nowicki, *Alarm o przestępstwie*, Wydawnictwo „Dom Organizatora”, Toruń 1997, ISBN 83-86850-58-2, s. 19.

Rys. 1 „Trójkąt bezpieczeństwa”¹⁴

Bezpośrednią przyczyną spadku poczucia bezpieczeństwa obywateli w Polsce, jest wzrost przestępczości oraz inne zjawiska, niekiedy takie, które nawet nie są zagrożone karą, mające, w opinii społecznej, wpływ na bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Subiektywne odczucie zagrożenia kojarzy się obywatelowi przede wszystkim, z przestępczością, istnieją natomiast jeszcze inne formy zagrożeń. Zwróćmy uwagę, iż J. Czapska zagrożenia dzieli według źródeł ich pochodzenia na trzy podstawowe typy, takie jak: zagrożenia naturalne i cywilizacyjne (natura i technika), zagrożenia pochodzące ze strony państwa, jego organów i funkcjonariuszy, zagrożenia pochodzące ze strony innych ludzi i organizacji¹⁵. Wspomniane inne – poza przestępstwami – formy zagrożeń, spychane są na plan dalszy gdyż nie dotyczą przeciętnego „Kowalskiego” w sposób bezpośredni i zdają się być dla niego bardzo odległe lub wręcz irracjonalne. Pomimo to, wpisują

¹⁴ Zob. Z. T. Nowicki, *Jak chronić?*, Polska Oficyna Wydawnicza BGW, Warszawa 1994, ISBN 83-70665-88-8, s. 272.

¹⁵ Zob. J. Czapska, *Bezpieczeństwo obywateli. Studium z zakresu polityki prawa*, Polpress, Kraków 2004, ISBN 83-918979-2-3, s.15.

się one z chwilą realnego zaistnienia w odczucia dotyczące poziomu bezpieczeństwa.

Wzrost przestępczości, prawdopodobnie charakterystyczny dla „ery komunizmu”, spowodował adekwatny wzrost zaangażowania Policji w bezpośrednią z nim walkę pozostawiając, w opinii autora, mniej miejsca na profilaktykę. W tę lukę powoli „weszły” podmioty komercyjne, funkcjonujące w ramach mniej lub bardziej reglamentowanej przez państwo działalności gospodarczej, polegającej na świadczeniu usług w zakresie ochrony osób i mienia.

Brak dostatecznie dużego potencjału pozwalającego na satysfakcjonujące społecznie możliwości skupienia się Policji na profilaktyce i prewencji spowodował akceptację społeczności lokalnych dla możliwości, jakie niesie potencjał firm ochrony osób i mienia. Idea wkomponowania agencji ochrony osób i mienia w satysfakcjonujący system bezpieczeństwa, działający na poziomie społeczności lokalnych dotyczących na przykład osiedla, ulicy oraz innych miejsc i terenów o charakterze publicznym, ma głęboki sens. Zyskała ona szansę powodzenia, gdyż w obecnych realiach udało się przekonać większość członków lokalnych społeczności o celowości i słuszności proponowanych rozwiązań. Agencje ochrony, które cały czas mają ambicję, by być postrzegane jako immanentna część systemu bezpieczeństwa wewnętrznego, podejmują działalność o charakterze parapolicyjnym, polegającą na pełnieniu regularnych patroli przez pracowników ochrony fizycznej w miejscach publicznych. Wzbudza to mniej lub bardziej uzasadnione kontrowersje, zwłaszcza, że w ramach tych działań pojawiają się elementy o charakterze interwencji czy prób dyscyplinowania zachowań społecznych. Odbywa się to poprzez takie czynności jak usuwanie z określonych miejsc osób, które swoim zachowaniem naruszają zasady ładu, bezpieczeństwa i porządku, co wiąże się z wydawaniem poleceń o charakterze władczym, zdobywanie informacji przez rozpytywanie, itp. Działania tego typu spowodowały powstanie w społecznościach lokalnych rozłamu. Zwolennicy takiej działalności uzasadniają potrzebę istnienia patroli osiedlowych agencji ochrony osób i mienia tym, że już sama świadomość możliwości pojawienia się patrolu

stanowi swoiste zagrożenie dla potencjalnego przestępcy. Powoduje to zmniejszenie natężenia czynów karalnych na tym terenie, a niekiedy wręcz odstąpienie potencjalnych sprawców od popełnienia takiego czynu. Przeciwnicy tej metody zapewnienia bezpieczeństwa społeczności lokalnej, argumentują swoje stanowisko tym, że żadne badania nie potwierdziły poglądu, iż zagrożeniem dla sprawcy jest obserwacja zdarzenia ze strony przygodnych świadków. W dodatku podnoszą argument, że ustawa o ochronie osób i mienia w obowiązującym kształcie nie daje agencjom ochrony osób i mienia uprawnień szerszych, aniżeli typowe uprawnienia obywatelskie, jakie można wykorzystać w obliczu zagrożenia poza chronionym obiektem lub obszarem. Co gorsze, ustawa nie definiuje tych pojęć, toteż czynności podejmowane przez pracowników agencji ochrony osób i mienia są w takiej sytuacji na granicy prawa. Nie da się jednakże zaprzeczyć, że celowe zaistnienie, w danym rejonie, zorganizowanych grup osób mogących prowadzić skuteczną obserwację zdarzeń przestępczych oraz podejmowanie czynności wynikających choćby z uprawnień obywatelskich (ujęcie na tzw. „gorącym uczynku”¹⁶ lub w bezpośrednim pościgu i przekazanie ujętego policji), jak również mogących odpowiednio wcześniej poinformować policję (czy też Straż Miejską) o istniejącym zagrożeniu, może w sposób znaczący podnieść subiektywne poczucie bezpieczeństwa społeczności lokalnej. Niewykluczone, iż taka prewencja obniży znacznie poziom zagrożeń. Należy więc, w świetle powyższego, przekonać społeczności lokalne do tego, że w bezpieczeństwo warto (i należy) inwestować, że bezpieczeństwo niestety musi kosztować (ze względu na zaangażowanie profesjonalnych agencji wykorzystujących swój sprzęt tech-

¹⁶ „Określenie: «ujęcie na gorącym uczynku lub bezpośrednio potem», zawarte w art. 17 § 1 pkt. 1-5 ustawy z dnia 10 maja 1985 r. o szczególnej odpowiedzialności karnej (Dz. U. z 1985 r. Nr 23, poz. 101), może odnosić się również do takich przestępstw trwałych – tj. do sytuacji, gdy sprawca wytworzy i utrzymuje lub tylko utrzymuje stan przestępny przez pewien okres – których istota polega na podejmowaniu przez sprawcę wielokrotnych działań przestępnych, jeżeli ujęcie to następuje w chwili dokonywania przez niego czynności stanowiących przejaw realizacji ustawowych znamion przestępstwa lub bezpośrednio potem” (Uchwała Składu Siedmiu Sędziów z dnia 10 lipca 1987 r. VI KZP 8/87).

niczny oraz potencjał ludzki i jego skuteczność, mobilność, kompetentne, profesjonalnie wyszkolone kadry pracowników ochrony odczuwalny). Jeśli się to uda, poziom bezpieczeństwa lokalnego znacznie wzrośnie ze względu na ograniczenie czynów przestępczych w danym rejonie¹⁷.

Poza rozważaną strefą aktywności firm ochroniarskich, realizujących ewentualne zadania służb publicznych, istnieje oczywiście całe spektrum pozostałych form typowo komercyjnej ochrony osób i mienia, właściwych branży ochrony. Każda z nich, by wymienić przykładowo ochronę obiektów handlowo-usługowych, rozrywkowych, hotelowo-restauracyjnych, handlu detalicznego, obrotu finansowego, oświatowo-wychowawczych, przemysłowych, siedzib instytucji, podmiotów gospodarczych i organizacji, wpisuje się w panoramę bezpieczeństwa społeczności lokalnej. Mówiąc krótko, im więcej chronionych obiektów, tym bezpieczniej¹⁸. Warto zauważyć, że do niedawna najczęściej realizowana forma ochrony fizycznej stałej, polegająca na ochronie wykonywanej przez obecnego fizycznie na terenie obiektu pracownika ochrony, od pewnego czasu jest zastępowana przez ochronę polegającą na stałym dozorze sygnałów przesyłanych, gromadzonych oraz przetwarzanych w elektronicznych urządzeniach i systemach alarmowych, nazywana potocznie monitoringiem.

Jak wskazuje J. Dworzecki „podstawowym celem, a jednocześnie zaletą, monitoringu jest szybkość, pewność i precyzja przekazywanych informacji określających nie tylko zadziałanie systemu, ale również rodzaj i charakter zaistniałego zdarzenia”¹⁹. Niestety do postulowanego ideału niektórym firmom jest jeszcze bardzo daleko. Na dzień dzisiejszy jeszcze duża część agencji ochrony odbiera sygnał typu: „alarm w obiekcie” bez jego konkretnej lokalizacji w samym obiekcie, bez podania jego charakteru (włamanie, napad, sabotaż, otwarcie pod przymusem, próba nieautoryzo-

¹⁷ Zob. P. Pajorski, *Qui prodest?*, „BSI Ochrona i Detektywistyka”, 2008, nr 7-8.

¹⁸ Zob. Z. Tomczyk, *Firmy ochrony osób i mienia, a bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, [w:] *Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych*, J. Czapska, W. Krupiarz (red.), Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 1999, ISBN 978-83-869171-3-6, s. 216.

¹⁹ J. Dworzecki, *Taktyka i techniki interwencji*, Gliwice 2010, Wyd. GWSP, ISBN 978-83-614012-7-7, s. 133.

wanego dostępu), czy też bez możliwości śledzenia aktualnych stref naruszeń. Taka sytuacja determinuje potrzebę pełnej weryfikacji sygnału alarmowego przez zmotoryzowane patrole kontrolno-interwencyjne zwane „grupami interwencyjnymi”. Niestety opóźnia to znacząco możliwość podjęcia stosownej interwencji w najdogodniejszym dla pracowników ochrony miejscu i czasie.

Wydaje się, że przyszłością wszelkiego rodzaju systemów ochrony staną się dwa systemy świadczenia usług ochronnych. Pierwszy system to wybór usługi niszowej i jej realizacja na bardzo wysokim, wyspecjalizowanym poziomie. Drugi system to przedsięwzięcia obejmujące kompleksowe usługi ochrony począwszy od audytu bezpieczeństwa, szacowania zagrożenia i stworzenia polityki bezpieczeństwa firmy lub osoby przez montaż zabezpieczeń technicznych, stały nadzór i konserwację tych urządzeń po odebraniu sygnału o typie i charakterze zagrożenia, włącznie z podjęciem reakcji własnymi siłami ochrony.

Najpoważniejszym z problemów monitoringu, jest generowanie przez systemy alarmowe tzw. fałszywych alarmów, co przy dużej częstotliwości takich zjawisk spowodowanych użyciem tanich, a co za tym idzie, niskiej jakości urządzeń, pociąga za sobą gwałtowny wzrost kosztów usługi, a co gorsze, osłabienie czujności zespołów ochrony, co w efekcie powoduje możliwość wystąpienia z czasem braku reakcji, ze strony agencji ochrony na alarm spowodowany rzeczywistym zagrożeniem.

Na tym etapie naszych rozważań należy określić obszary aktywności agencji ochrony osób i mienia w bezpieczeństwie lokalnym. Mówiąc o aktywności agencji ochrony należy rozumieć podejmowanie szeregu przedsięwzięć usprawniających zarówno dotychczas stosowane, jak i nowe systemy ochrony, które powinny prowadzić do wyłonienia ściślejszej zapory poprzez fakt jej dostosowania do aktualnie występujących zmian w „technologii” pojawiających się zagrożeń. Przedsięwzięcia te winny się koncentrować na zagadnieniach organizacyjnych, kadrowych, taktycznych i technicznych na poszczególnych odcinkach działalności agencji ochrony. Powinny one również uwzględniać poprawę bezpieczeństwa osobistego pracowników ochrony. Mało kto jest bowiem świadomy faktu, że zawód

pracownika ochrony jest zawodem o wysokim poziomie ryzyka. Ten wysoki poziom ryzyka nie musi oznaczać tolerancji dla nadmiernie wysokiego poziomu zagrożenia zdrowia i życia osób zatrudnionych w charakterze pracowników ochrony.

W chwili obecnej można wykazać co najmniej kilka obszarów, w których agencje ochrony mogą i powinny wykazywać swoją aktywność w pierwszej kolejności.

Do obszarów tych należą:

1. **Wzrost precyzji wymiany informacji** pomiędzy koncesjonowanymi agencjami ochrony (nie tylko tymi posiadającymi status SUFO – Specjalistycznej Uzbrojonej Formacji Ochronnej²⁰), a służbami takimi jak Policja, Straż Pożarna, Straż Miejska, Obrona Cywilna.
2. **Określenie konkretnych zadań współpracy** pomiędzy wyżej wymienionymi formacjami w realizacji konkretnych przedsięwzięć.
3. **Wzmocnienie ochrony fizycznej** w miejscach, które zostały rozpoznane i uznane za szczególnie zagrożone oraz, których obowiązek ochrony wynika wprost z zapisów ustawy o ochronie osób i mienia. W zasadzie związane to jest z koniecznością zrewidowania poglądów na możliwość realnego prowadzenia przedsięwzięć ochronnych przez agencje ochrony ze statusem Zakładu Pracy Chronionej, gdyż zarówno zaplecze logistyczne tych firm jak i przygotowanie zawodowe ich kadry pracowniczej jest, jak się uważa, żadne w przypadku konieczności przeciwdziałania poważnym potencjalnym zagrożeniom.
4. **Wzmocnienie ochrony technicznej** w miejscach, które podobnie jak w przypadku ochrony fizycznej, zostały rozpoznane i uznane za szczególnie zagrożone. Funkcjonowanie tych zabezpieczeń winno

²⁰ **Specjalistyczne Uzbrojone Formacje Ochronne** – wewnętrzne służby ochrony oraz przedsiębiorców, którzy uzyskali koncesje na prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie usług ochrony osób i mienia, posiadających pozwolenie na broń na okaziciela, wydane na podstawie odrębnych przepisów (art. 2 pkt. 7 ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia – Dz. U. z 1997 r. Nr 114, poz. 740 z późn. zm.).

być skorelowane z ochroną fizyczną oraz winno stanowić dla niej system „wczesnego ostrzegania” i „wstępnego rozpoznania” zbliżających się zagrożeń. Zastosowanie wyłącznie ochrony technicznej nie jest w stanie powstrzymać zagrożenia lecz stopniem swego zaawansowania może przynajmniej zniechęcić potencjalnych napastników do próby przedostania się na teren chroniony.

5. **Okresowe szkolenia pracowników ochrony**, umożliwiające zarówno weryfikację jak i podnoszenie poziomu wiedzy oraz umiejętności zawodowych pracowników ochrony, prowadząc do ich specjalizacji w zakresie ochrony fizycznej osób, obiektów, konwojowania i inkasa, działań zmotoryzowanych zespołów interwencyjno-kontrolnych, zabezpieczenia porządkowo-ochronnego imprez masowych, zarządzania i obsługi stacji monitorowania, i realizacji procedur związanych z monitoringiem zarówno systemów sygnalizacji włamania i napadu, sygnalizacji pożarowej, kontroli dostępu jak telewizji dozorowej (obserwacyjnej, CCTV).
6. **Edukacja społeczności lokalnej** uświadamiająca jej istnienie różnorodnych zagrożeń, prezentująca możliwości zapobiegania im, unikania, sposoby, a także metody minimalizacji ich skutków oraz możliwości i zasady podejmowania działań ratowniczych.
7. **Działania ratowniczo-informacyjne** skierowane na zapoznanie ludności z procedurami postępowania w sytuacji zaistniałego zagrożenia.

Aby obraz aktywności agencji ochrony osób i mienia w zakresie działań na rzecz bezpieczeństwa na poziomie lokalnym był w miarę pełny, należy wspomnieć jeszcze o zasadach współpracy agencji ochrony ze służbami i strażami. Współpraca ta jest bardzo ważnym elementem działań na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnych, któremu ustawodawca nie poświęcił, w ustawie z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia, zbyt wiele uwagi, zadawalając się enigmatycznym zapisem w treści art. 47,

w którym zobowiązuje Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji do określenia zasad współpracy²¹.

Zasady współpracy agencji ochrony osób i mienia ze służbami i strażami, uszczegóławia, wydane na podstawie art. 47 ustawy o ochronie osób i mienia, rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie określenia szczegółowych zasad współpracy specjalistycznych uzbrojonych formacji ochronnych z Policją, jednostkami ochrony przeciwpożarowej, obrony cywilnej i strażami gminnymi (miejskimi)²². Precyzuje ono zasady współpracy specjalistycznych, uzbrojonych formacji ochronnych z Policją, jednostkami ochrony przeciwpożarowej, obrony cywilnej, strażami miejskimi (gminnymi), formy współpracy z tymi organami, rodzaje podejmowanych działań, okoliczności i sytuacje zmuszające strony do podejmowania współpracy²³.

Jak łatwo zauważyć rozporządzenie to dotyczy jedynie Specjalistycznych Uzbrojonych Formacji Ochronnych, co w znaczny sposób ogranicza już na wstępie ilość i kategorię agencji ochrony do tych, które poza uzyskaniem koncesji na prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie ochrony osób i mienia, posiadają pozwolenie na broń na okaziciela wydane na podstawie odrębnych przepisów wynikających z ustawy o broni i amunicji²⁴. Współpraca ta ma być podejmowana przez kierownika jednostki chronionej przez SUFO, odpowiednio z właściwym terytorialnie komendantem jednostki organizacyjnej policji, kierownikiem jednostki ochrony

²¹ Art. 47. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji określił, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady współpracy specjalistycznych uzbrojonych formacji ochronnych z Policją, jednostkami ochrony przeciwpożarowej, obrony cywilnej i strażami gminnymi (miejskimi).

²² Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie określenia szczegółowych zasad współpracy specjalistycznych uzbrojonych formacji ochronnych z Policją, jednostkami ochrony przeciwpożarowej, obrony cywilnej i strażami gminnymi (miejskimi) (Dz. U. z 1998 r. Nr 161, poz. 1108 z późn. zm.).

²³ J. Dworzecki, *Policja w Polsce. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2011, Wydawnictwo EAS, ISBN 978-83-61645-68-9, s. 159.

²⁴ Art. 29 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji (Dz. U. z 1999 r. Nr 53, poz. 549).

przeciwpożarowej, szefem obrony cywilnej i komendantem straży gminnej (miejskiej), w zakresie wykonywanych zadań ochrony osób i mienia.

Pozostałym agencjom ochrony, nie posiadającym statusu Specjalistycznych Uzbrojonych Formacji Ochronnych, nie określono w ogóle jakichkolwiek zasad współpracy co w rzeczywistości nie daje nawet tak iluzorycznych, jak w przypadku SUFO, prawnych możliwości współpracy. Czy jest to efektem krótkowzroczności ustawodawcy, czy też może lektury dzieła Murcka, w którym stwierdza on, że niedopuszczalne jest traktowanie relacji między policją a prywatnymi firmami jako kontaktów równorzędnych partnerów²⁵, tego nie wiadomo na pewno. Policja musi zachować niezbędny dystans, aby móc neutralnie realizować swe ustawowe zadania. Policjanci i pracownicy ochrony mają odmienny etos zawodowy. Kiedy dla prywatnego przedsiębiorcy pierwszeństwo mają oczekiwania zleceniodawcy, policja musi realizować swoje zadania „bezpartyjne”²⁶.

W powoływanym rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie określenia szczegółowych zasad współpracy specjalistycznych uzbrojonych formacji ochronnych z Policją, jednostkami ochrony przeciwpożarowej, obrony cywilnej i strażami gminnymi (miejskimi) określono, że współpraca SUFO z policją i strażami gminnymi (miejskimi) polegać ma w szczególności na wymianie informacji o zagrożeniach w zakresie bezpieczeństwa osób i mienia oraz zakłócania spokoju i porządku publicznego, współdziałaniu w celu utrzymania spokoju i porządku publicznego podczas zgromadzeń, imprez artystycznych, rozrywkowych i sportowych, w zakresie określonym w odrębnych przepisach (tj. ustawie o ochronie imprez masowych, współdziałaniu przy zabezpieczeniu miejsc popełnienia przestępstw i wykroczeń

²⁵ Por. J. Czapska, *op. cit.*, s. 203.

²⁶ Zob. M. Murck, *Statement aus der Sicht eines Sozialwissenschaftlers*, [w:] *Privatisierung von polizeilichen Aufgaben*, R. Weiss, M. Plate (red.), Bundeskriminalamt, Wiesbaden 1996, s. 127.

w granicach chronionych obszarów, obiektów lub urządzeń oraz wzajemnych konsultacjach doskonalących metody współpracy²⁷).

Natomiast w przypadku współpracy SUFO z jednostkami ochrony przeciwpożarowej, to zgodnie z powoływanym rozporządzeniem, polega ona na podejmowaniu działań ochronnych i zabezpieczających w przypadku wystąpienia w granicach chronionych obszarów, obiektów lub urządzeń pożaru, klęski żywiołowej lub innego miejscowego zagrożenia, w szczególności na wymianie informacji o powstałych zagrożeniach, wprowadzaniu na teren chronionych obszarów i obiektów jednostek ratowniczych, współdziałaniu przy przeprowadzaniu bezpiecznej ewakuacji ludzi i mienia, zabezpieczaniu miejsc po pożarze, klęsce żywiołowej lub innym miejscowym zagrożeniu, w tym uratowanego mienia²⁸.

W przypadku współpracy SUFO z obroną cywilną sprowadza się ona na mocy powoływanego rozporządzenia do wymiany informacji o powstałych zagrożeniach²⁹.

Należy przy tym zauważyć, że zapisy o współpracy SUFO z Policją, jednostkami ochrony przeciwpożarowej, obrony cywilnej i strażami gminnymi (miejskimi), są zapisami formalnymi, dotyczącymi (tak na prawdę) tylko jednej strony. To SUFO mają prawny obowiązek współpracy, a w zasadzie informowania wyżej wymienionych służb o wszelkich zagrożeniach. W związku z brakiem delegacji ustawowych „wymiana informa-

²⁷ Por. § 3 i 4 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie określenia szczegółowych zasad współpracy specjalistycznych uzbrojonych formacji ochronnych z Policją, jednostkami ochrony przeciwpożarowej, obrony cywilnej i strażami gminnymi (miejskimi) (Dz. U. Nr 161, poz. 1108 z późn. zm.).

²⁸ Por. § 5 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie określenia szczegółowych zasad współpracy specjalistycznych uzbrojonych formacji ochronnych z Policją, jednostkami ochrony przeciwpożarowej, obrony cywilnej i strażami gminnymi (miejskimi) (Dz. U. Nr 161, poz. 1108 z późn. zm.).

²⁹ Por. § 6 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie określenia szczegółowych zasad współpracy specjalistycznych uzbrojonych formacji ochronnych z Policją, jednostkami ochrony przeciwpożarowej, obrony cywilnej i strażami gminnymi (miejskimi) (Dz. U. Nr 161, poz. 1108 z późn. zm.).

cji” jest tylko suchym zapisem w powoływanym wcześniej rozporządzeniu. Żadna z tych służb nie jest zobligowana prawnie, do wymiany, na zasadzie wzajemności, informacji o zagrożeniach. W takiej sytuacji prawnej SUFO stały się tylko i wyłącznie źródłem informacji dla powyższych służb, a wszelkie pozyskiwane przez SUFO zgodnie z prawem informacje są jedynie potwierdzeniem ogólnie dostępnych informacji. W efekcie policja traci potężnego liczebnie sojusznika (a przecież możliwa jest stosowna selekcja dystrybuowanych informacji) jednostronnie zostawiając go w wielu sytuacjach „na lodzie”.

Biorąc jednakże pod uwagę dość powszechnie występujące zjawiska tzw. *moonlighting*³⁰ oraz *blue drain*³¹ na bazie których budowana jest tzw. *old boy's network*³² oraz zapis w rozporządzeniu mówiący, że „współpraca (...) polega w **szczegółności** na (...)”, a więc w zakresie wymienionym w rozporządzeniu w szczególności oraz w innym zakresie, możliwa jest oficjalna współpraca, umożliwiająca poprawę bezpieczeństwa na poziomie lokalnym.

Do informacji takich można zaliczyć np. rodzaj, charakter, częstość i wielkość występujących w danym rejonie zagrożeń, skłonność danego środowiska do popełniania czynów zabronionych oraz źródłowe przyczyny już występujących (lub możliwych do wystąpienia) zagrożeń. Ponadto możliwa jest współpraca agencji ochrony z Policją, czy też strażami gminnymi (miejskimi) np. w zakresie wspólnych patroli w rejonach szczególnie zagrożonych czynami zabronionymi, a wchodzącymi w skład obszarów chronionych lub „zawierającymi w sobie” obszary, obiekty lub urządzenia chronione.

Prawie codziennie prasa, radio, telewizja, Internet, bombardują opinie publiczną informacjami dotyczącymi zaistniałych w ostatnich godzinach

³⁰ *moonlighting* (ang. „Księżycowe światło”) – określenie opisujące pracę policjantów dla prywatnych firm w czasie wolnym od pracy.

³¹ *blue drain* (ang. „Niebieski dren”) – zjawisko polegające na odchodzeniu doświadczonych policjantów do pracy w prywatnych firmach.

³² *old boy's Network* (ang. „Sieć starych kolegów”) – zjawisko przechodzenia policjantów do pracy w prywatnych firmach, bez zrywania kontaktów z kolegami w policji.

przestępstw, przestępców, ich ofiar, narzędzi zbrodni, strzelanin, kradzieży, napadów, ucieczek, rozbojów, klęsk żywiołowych, awarii technicznych, czy też innych zjawisk zagrażających życiu, zdrowiu, majątkowi obywateli, determinując poziom ich subiektywnego poczucia bezpieczeństwa. Lęk społeczeństwa przed rzeczywistym, czy też domniemanym zagrożeniem spowodował poszukiwanie, zarówno ze strony społeczności lokalnych, jak i coraz mniej wydolnych wszelakich służb bezpieczeństwa i ochrony, rozwiązań, które można byłoby wdrożyć celem podniesienia poziomu poczucia bezpieczeństwa zwykłego obywatela.

Pod koniec lat 80 ubiegłego wieku zakładano, że postrzeganie bezpieczeństwa w środowisku lokalnym będzie zależało od miejsca zamieszkania. Zagrożenie lokalne miało mieć zmienne natężenie ze względu na wiele czynników. Jednakże jednym z najważniejszych, miały być przestępstwa popełniane w rejonie zamieszkania obywateli, toteż w miarę podejmowania dbałości o bezpieczeństwo przez komercyjne agencje ochrony osób i mienia od służb państwowych, miała następować systematyczna jego poprawa. Jak się okazuje nie zauważono gwałtownej zmiany poczucia zagrożenia. Wzrost ilości obszarów, obiektów i urzędzeń podlegających obowiązkowej ochronie (czy też ochronie z wyboru personelu zarządzającego tymi obszarami, urządzeniami lub obiektami) spowodował chwilowy spadek poziomu zagrożenia lub raczej jego subiektywnego poczucia przez społeczności lokalne „sąsiadujące” z tymi obiektami. Jednak prezentowany przez przytłaczającą większość agencji ochrony bardzo jeszcze niski poziom profesjonalizmu i ignorancja zawodowa, spowodowały ponowny wzrost poziomu zagrożeń. Brak odpowiednich, indywidualnie opracowanych procedur działania agencji ochrony osób i mienia oraz iluzoryczny zapis ustawy o obowiązku współpracy agencji ochrony z jednostkami Policji, Straży Miejskiej, Straży Pożarnej, Obrony Cywilnej nie gwarantuje odpowiedniej realizacji zleceń z zakresu ochrony społeczeństwa na poziomie lokalnym. Praktyczne permanentne braki personelu agencji ochrony w wyszkoleniu, jak również niechęć, wykazywana zarówno przez pracowników ochrony, jak i ich pracodawców, do szkoleń specjalistycznych nie mogą zagwarantować niczego innego, jak iluzorycznego poczucia bezpie-

czeństwa odpowiadającego iluzorycznym działaniom i umiejętnościom pracowników ochrony.

Do tego niedoboru wiedzy i umiejętności, którą reprezentuje obecnie większość personelu agencji ochrony osób i mienia w Polsce, dochodzi jeszcze sprawność fizyczna i intelektualna (zarówno personelu wykonawczego jak i zarządzającego). Doprowadzenie do sytuacji, w której agencja ochrony osób i mienia, mająca za zadanie dbałość o bezpieczeństwo obszarów, obiektów i urzędzeń wymagających obowiązkowej ochrony ze względu na ich znaczenie dla obronności interesu gospodarczego państwa, bezpieczeństwa publicznego oraz innych ważnych interesów państwa, uzyskuje status Zakładu Pracy Chronionej, wydaje się podejrzane. Zakład taki zatrudnia do, nierzadko wysoce odpowiedzialnych zadań, nawet osoby niepełnosprawne „co do których orzeczono całkowita niezdolność do pracy, niepełnosprawność z powodu choroby narządów ruchu oraz takie, którym na podstawie orzeczenie przysługuje pomoc osób drugih”³³. Ten stan rzeczy woła „o pomstę do nieba”. Powody tego są dwa. Po pierwsze przypomina to sytuację ze znanej noweli M. Konopnickiej *Miłosierdzie gminy*, gdzie ludzie starzy i niedołęzni są katorżniczo wykorzystywani, stanowiąc źródło łatwego dodatkowego dochodu. Po drugie – co będzie z tymi, których chronią osoby niedołęzne, same potrzebujące wsparcia i podwyższonego poziomu ochrony?

Wróćmy jednak do głównego wątku – do nowych możliwości pokazania poziomu bezpieczeństwa lokalnego w oparciu o podmioty z poza sektora publicznego.

Jak widać, z przytoczonych w niniejszym artykule argumentów, agencje ochrony mają do spełnienia istotną rolę w kształtowaniu bezpieczeństwa na poziomie lokalnym. Drzemiący w nich potencjał jest gotowy do umiejętnego wykorzystania, pod jednym wszakże warunkiem. Warunkiem tym jest pełna profesjonalizacja usług z zakresu ochrony osób i mienia świadczonych przez te agencje. Jeżeli natomiast stan osiągniętego wy-

³³ Raport Najwyższej Izby Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli funkcjonowania zakładów pracy chronionej zajmujących się ochroną mienia i dozorem*, Warszawa, kwiecień 2004 r., nr P/03/100.

szkolenia i posiadanej wiedzy personelu tychże agencji, będzie oscylował na tym co obecnie poziomie to niestety stan bezpieczeństwa nie tylko, że nie ulegnie radykalnej poprawie ale wręcz się pogorszy.

Bibliografia

1. J. Czapska, *Bezpieczeństwo obywateli. Studium z zakresu polityki prawa*, Polpress, Kraków 2004, ISBN 83-918979-2-3.
2. J. Dworzecki, *Podstawy prawne wykonywania zadań ochrony osób i mienia. Wybrane zagadnienia*, Gliwice 2009, Wyd. GWSP, ISBN 978-83-614012-0-9.
3. J. Dworzecki, *Taktyka i techniki interwencji*, Gliwice 2010, Wyd. GWSP, ISBN 978-83-61401-27-7.
4. J. Dworzecki, *Policja w Polsce. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2011, Wydawnictwo EAS, ISBN 978-83-61645-68-9.
5. M. Murck, *Statement aus der Sicht eines Sozialwissenschaftlers, [w:] Privatisierung von polizeilichen Aufgaben*, R. Weiss, M. Plate (red.), Bundeskriminalamt, Wiesbaden 1996.
6. Z. T. Nowicki, *Alarm o przestępstwie*, Wydawnictwo „Dom Organizatora”, Toruń 1997, ISBN 83-86850-58-2.
7. Z. T. Nowicki, *Jak chronić?*, Polska Oficyna Wydawnicza BGW, Warszawa 1994, ISBN 83-70665-88-8.
8. P. Pajorski, *Qui prodest?*, „BSI Ochrona i Detektywistyka”, 2008, nr 7-8.
9. J. Pawłowski (red.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa Narodowego*, AON, Warszawa 2002, ISBN 83-88062-23-9.
10. R. Płaczkowski, *Odbiór i konserwacja instalacji sygnalizacji pożarowej*, „Systemy alarmowe”, 2003, Nr 4.
11. Z. Tomczyk. *Firmy ochrony osób i mienia, a bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, [w:] *Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych*, J. Czapska, W. Krupiarz (red.), Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 1999, ISBN 978-83-869171-3-6.

12. Ustawa z dnia 10 maja 1985 r. o szczególnej odpowiedzialności karnej (Dz. U. z 1985 r. Nr 23, poz. 101).
13. Ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej (Dz. U. z 1988 r. Nr 41, poz. 324 z późn. zm.).
14. Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia (Dz. U. z 1997 r. Nr 114, poz. 740 z późn. zm.).
15. Ustawa z dnia 22 grudnia 1997 r. o ochronie osób i mienia (Dz. U. z 1997 r. Nr 114, poz. 740 z późn. zm.).
16. Ustawa z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji (Dz. U. z 1999 r. Nr 53, poz. 549).
17. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie kłęski żywiółowej (Dz. U. z 2002 r. Nr 62, poz. 558 z późn. zm.).
18. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie określenia szczegółów zasad współpracy specjalistycznych uzbrojonych formacji ochronnych z Policją, jednostkami ochrony przeciwpożarowej, obrony cywilnej i strażami gminnymi (miejskimi) (Dz. U. z 1998 r. Nr 161, poz. 1108 z późn. zm.).
19. Uchwała Składu Siedmiu Sędziów z dnia 10 lipca 1987 r. VI KZP 8/87.
20. Raport Najwyższej Izby Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli funkcjonowania zakładów pracy chronionej zajmujących się ochroną mienia i dozorem*, Warszawa, kwiecień 2004 r., nr P/03/100.

Recenzent – Reviewer:

dr Jacek Dworzecki – pracownik Katedry Filozofii i Teorii Bezpieczeństwa Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie.